

er derfor stadig, om et mere og mere privatiseret fængselssystem også kan opbygge en kriseresistent økonomi, der sender en stadig stigende andel af befolkningen i cirkulation imellem fængselsfabrikkerne og ghettoerne. Prøvelsen synes at stå for døren her i 2009. Den private fængselsindustri udgør stadig under 10 procent, og indtil videre skal hovedparten af deres penge komme fra de offentlige kasser. Hvis udviklingen skal vende, så bliver det næppe sociale eller retspolitiske argumenter, der gør udslaget, men økonomiske. Det skal blive interessant at se, hvad den igangværende finanskriser kommer til at betyde for fængselsindustrien.

Til sidst et lille host til oversættelsen. Socialpolitisk Forlag kunne med fordel have investeret i en ekstra korrekturlæsning. Tidligere lektor i kriminologi ved Aarhus Universitet, Jørgen Jepsen, leverer et udmærket forord, der fokuserer på danske forhold. Han går i rette med Wacquants optimisme for de nordiske velfærdsstaters vedkommende, idet han med klare empiriske referencer underminerer de hjemlige politikeres tågesnak om stadig stigende kriminalitet og deres retoriske gidseltagning af 'borgernes retsfølelse'.

Fattigdommens fængsler slutter af med et lille appendiks med aktuel dansk statistik. Desværre er man dårligt hjulpet af tallene. Der savnes procentuelle sammenligninger imellem danskere, indvandrere og efterkommere over tid, og det virker besynderligt,

at tallene for USA ikke er taget med i det afsluttende uddrag af *World Prison Population List*. I Danmark er der ifølge listen 77 fængslede pr. 100.000 indbyggere. Tallene er 123 for England og 85 for Frankrig. Efter i årtier at have ligget på niveau med Danmark og andre europæiske lande begyndte fængselsbefolkning i USA at eskalere i 70'erne. I dag er det tæt ved 800 mennesker pr. 100.000 indbyggere i amerikanske fængsler.

Henrik Borup Nielsen

Fængselsbilleder og fængslet som billede

Devika Sharma: Amerikanske fængselsbilleder – Om kunst, kultur og indespærring i samtidens USA, Ph.d.-afhandling indleveret og forsvaret ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet 2008, 254 sider, Afhandlingen er under bearbejdning til udgivelse som bog hos Tiderne Skifter.

Hvis man har haft næsen inden for på de æstetiske fag i 80'erne eller 90'erne, og trukket den til igen efter en hård dosis dekonstruktiv, værkoopløsende og hermetiske lukket selvreference, så kan det være en befrielse at se den stærke genkomst af et realitetsprincip, som det er tilfældet i Devika Sharmas Ph.d.-afhandling *Amerikanske fængselsbilleder*. Der er ikke blot tale om at perspektivere de analyserede kunstværker i forhold til almene overvejelser om den historiske og sociale virkelighed, men om en

konsekvent brug af nyere sociologisk, filosofisk og idéhistorisk forskning som referenceramme for forståelsen af kunsten.

Man kunne indvende, at det da også bare skulle mangle, eftersom genstanden for projektet, det amerikanske fængsel, er en meget konkret social realitet. Der synes dog ikke at ligge nogen analytisk nødvendighed i at placere de amerikanske fængselsbilleder i en sociologisk kontekst, når man ser på Sharmas definition af objektet. Ved fængselsbilleder forstår hun ”de imaginationsmønstre [...] der ligger til grund for den kulturelle forståelse af fængslet” (s. 6). Et fængselsbillede kan altså være en metaforisk fremstilling af fængslet som en gravplads, hvor man bliver levende begravet, eller en zoo med vilde dyr bag tremmer, eller for den sags skyld et billede på livet uden for fængslet som et fængsel, såvel som en konkret kunstnerisk gestaltning af fængslet eller situationer i og omkring fængslet. Det hele falder ind under afhandlingens emne.

Der er da også rig mulighed for specifikt æstetiske analyser af kunstværker, og dem indeholder afhandlingen mange af. *Amerikanske fængselsbilleder* får imidlertid sin særlige profil og fortjeneste igennem det løbende tværfaglige supplement fra sociologi, filosofi og idéhistorie. Michel Foucault spiller en særlig rolle som analytisk sparringspartner og modspiller, og det fungerer, selv om Shama begrænser sig til *Overvågning og straf*

fra 1975. Foucault er et forbillede, fordi han i fængslet så en grænseinstitution for samfundet, der også er et (fængsels-)billede af hele samfundet, og han er et modbillede, fordi fængselsbogen lader de disciplinære teknikker stå som det endegyldige rationale for en moderne fængselspraksis. Sharma bevæger sig videre, idet hun argumenterer overbevisende for, at målsætningen om rehabilitering er blevet fortrængt af *inkapacitering* i den amerikanske masseindespærring, der har taget fart siden 1970’erne. Luïc Wacquants skånselsløse hudfletning af det amerikanske fængselsystem er i dette perspektiv velegnet til at understøtte analyserne, ligesom idéhistoriske nyklassikere som Bauman, Deleuze, Agamben og forfatterparret Hardt og Negri hører til den meget brede referenceramme, der rækker ud over afhandlingens kunstneriske mellemværende.

Man kan groft opdele de kunstværker, Sharma vælger til sine analyser, i to kategorier: dem, hun tænker *med*, og dem, hun tænker *imod*. Der er afgjort flest af dem, hun tænker med. Her skal jeg begrænse mig til nogle få:

I Johathan Lethams roman *The Fortress of Solitude* (2003) lader fremstillingen af fængslet som en ghetto og ghettoen som en slags fængsel sig umiddelbart reflektere i Wacquants tese om sammensmeltningen af den moderne hyper-ghetto og fængslet. Den genealogiske forbindelse fra slaveriet til den sorte ghetto konkre-

tiseres i 'farve-fængslet', der både er et fængselsbillede på den sorte farve som et fængsel i form af social stigmatisering og på den ekstreme overrepræsentation af sorte i de amerikanske fængslet.

En gennemgående karakteristik af det amerikanske fængselsystem handler om dets undtagelseskarakter. I kraft af ekstrajuridiske administrative suppleringsstraffe inden for murene, politisk umyndiggørelse af nuværende og tidligere straffede, voldelige overgreb og arrangerede gladiatorampe i nogle fængsler, samt hvad tv-programmet *60-Minutes* har karakteriseret som "statssanktioneret voldtægt", tegner der sig et billede af en permanent undtagelsestilstand i de amerikanske fængsler. Med Giorgio Agamben karakteriserer Shama undtagelsestilstand som "en situation, hvor loven er suspenderet på en måde, så det ikke længere giver mening at skelne mellem ret og undtagelse, lov og lovløshed" (s. 119).

Et af de 'seriøse' kunstværker i afhandling, der har fået størst udbredelse, er Susan Criles Abu Ghraib-tegninger. Der er tale om bearbejdnings eller parafraser over nogle af de mest kendte fotografier fra skandale-sagen. I den blege og skrøbelige gengivelse af de magtesløse og mishandlede fangekroppe understreger Crile i Shamas læsning af billederne fangernes rettighedsløshed; eller deres status som *ghost-detainees*, der er blevet politisk og juridisk usynlige i de hemmelige fængsler, der fulgte med Krigen

imod Terror. Shama mener derfor, at "Abu Ghraib-fængslet repræsenterede en ekstrem version af det amerikanske fængsels undtagelseskarakter" (s. 120).

Læsningen af Crile og af Abu Ghraib er velunderbygget, men enkelte andre steder i afhandlingen forekommer det mig, at æstetikteoretikeren kører på frihjul. Når Tyron Simon således opstiller en samling pasbilleder af uskyldigt dømte i rækker og kolonner i værket *The Innocents*, virker det rigeligt søgt at lade den hvide papirbaggrund imellem billederne træde frem som et tremmenetværk. Så bliver ethvert mindebillede fra et højskoleophold pludselig til en samling fangebilleder.

Afhandlingens tværfaglige vekselspil er som sagt overbevisende, men enkelte steder synes forbindelsen mere at være etableret igennem fri association end reflekteret analyse. I Matthew Barneys film *Cremaster 2* skildres Gary Gilmore, der som den første amerikaner i fem år blev henrettet i 1977. Højesteret havde i 1972 sat en foreløbig stopper for dødsstraf i USA. I det medicirkus, der udspillede sig omkring henrettelsen, ser Sharma i filmens som i virkelighedens henrettelse en oplagt modsætning til Foucaults tese om de stadig mere diskrete og skjulte straffeteknikker. I *Cremaster 2* understreges den nye type straffecirkus i henrettelses-scenen, som Barney sammenblender med et andet særligt amerikansk fængselsfænomen, nemlig fængsels-

rodeo, hvor fanger for en ussel gevinst sætter liv og lemmer på spil til almindelig underholdning for publikum. I mord-scenen bærer Gilmore "en slags fortyndet fangedragt" (s. 169) med påskriften "Utah Detentions". Virkelighedens Gilmore var på det tidspunkt prøveløsladt. Matthew Barneys kunstneriske fortolkning af Gary Gilmore, der havde tilbragt det meste af sit liv i fængsel, giver Sharma anledning til at opregne en række fakta omkring prøveløsladelse i USA: af alle fængslede i 2000 blev 34 procent fængslet for at overtræde bestemmelserne for prøveløsladelse, og disse bestemmelser er i det hele taget en jungle af udenretslige sanktionsbestemmelser, der i den grad fortjener opmærksomhed. At *Cremaster 2* skal være Sharmas anledning til disse sociologisk-politiske betragtninger forekommer derimod mindre oplagt.

I det væsentlige tænker Devika Sharma dog også med Matthew Barney som en kritisk kunstner. Det kommer der mange interessante pointer ud af. Det bliver imidlertid ikke mindre interessant, når Sharma griber fat i et stykke næsten sakrosankt populærkultur fra Hollywood og vender vrangen ud på det. Det er tilfældet med Frank Darabonts to fængselsfilm fra 1990'erne efter Stephen Kings forlæg, *The Shawshank Redemption* (1994) og *The Green Mile* (1999), hvoraf den første for længst har opnået klassikerstatus. Vi har vel at gøre med en samfundskritisk hudfletning af retssystemets vilkårlighed og fængsels-

systemets brutalitet, eller hvad? Jeg gætter på, at det er det politisk korrekte Hollywoods norm for en fordeling af hovedroller, der skal afspejle befolkningssammensætningen, der er skyld i den mest påfaldende manipulations med forlægget i *The Shawshank Redemption*. Sharmas betegnelse "romantisk farveblindhed" (s. 81) må næsten kaldes en eufemisme. Hovedpersonen Andy Dufresne, spillet af Tim Robbins, bliver hurtigt venner med fængslets skaffer, 'Red', der også er filmens fortællerstemme. Han bliver spillet af Morgan Freeman. Når Stephen King kalder ham 'Red', er det fordi han er af irsk afstamning. Den sorte Freeman i rollen som Red er "symptomatisk for filmens modvilje mod at behandle konflikter, der rækker ud over det enkelte menneskes godhed eller ondskab" (Ibid.). Man kunne tilføje, at det ikke bare er grotesk urealistisk med en socialt stærk, respekteret og centralt placeret sort medfange i et overvejende hvidt fængsel i efterkrigstidens USA. Det er også en hån imod den virkelighed, hvor race netop er den mest determinerende faktor, ikke bare for forholdene fangerne imellem, men også for hvem der har størst risiko for at ende bag tremmer. I Sharmas mere subtile analyse gennemspilles melodramaets dramaturgi, hvor helten finder en særlig metafysisk mening med sin straf i dialog med moralens indre stemme, og den uskyldigt dømte ender som den retfærdigt straffende instans, mens fængselshverdagens brutale vil-

kårlighed danner dekorativ baggrund. Alt forbliver – sort og hvidt.

Den annoncerede bearbejdning på Tiderne Skifter skal ifølge forfatteren blive til en mere alment tilgængelig bog uden den akademiske omstændelighed, som man ikke kommer uden om i en afhandling. De mest oplagte steder lover Sharma at perspektivere de amerikanske forhold til smørhullet Danmark. Selv om forskellene skærer i øjnene, kommer hun næppe uden om at behandle den inspiration fra amerikansk retspolitik, der med terrorloven af 2002 som paradigmatiske eksempel også har sat sit præg på danske fængselsforhold. Devika Sharma kan også i Danmark finde fængselsbilleder, der, som hun udtrykker det i afhandlingens slutreplik, tager ”del i den politiske kamp, som vi skylder det amerikanske fængsel.” (s. 234)

Henrik Borup Nielsen

Fangen som forsøgs-menneske

Espen Schaanning: Menneskelaboratoriet. Botsfængslets historie. Scandinavian Academic Press, Oslo 2007, 636 sider, 398 Nkr.

Man skal ikke lade sig vildlede af bogens titel: Espen Schaannings erklærede mål er intet mindre end at skildre ”norsk straffetenkning, fængselspraksis og kriminologi på baggrunn av parallelle prosesser i Europa og USA ... og forbindelseslinjene mellom disse vitenfeltene i Norge” (s. 13) fra star-

ten af 1800-tallet indtil 1940. For at kunne håndtere dette i tid og indhold omfangsrige emne fokuserer idéhistorikeren Schaanning på vidensproduktionen i Botsfængslet, som indtog en central, om end skiftende position indenfor det norske straffevæsen.

De første fire kapitler skildrer opkomsten af fængselsreformdiskursen og det moderne norske fængselsvæsen med særlig hensyn til oprettelsen af og praksis i landets eneste cellefængsel, Botsfængslet, og kan på den måde sammenlignes med andre studier som Roddy Nilssons og Peter Scharff Smiths studier om hhv. Sverige og Danmark. Kapitel 1 præsenterer de velkendte idehistoriske forudsætninger med Beccaria, Howard osv., men fremhæver særligt de parallelle udviklinger i fængslerne og asylerne. På denne baggrund knyttes i kapitel 2 lægen Frederik Holsts afhandling (”en norsk Howard” (s. 75)) om det britiske fængselsvæsen som forbillede for det norske sammen med samtidige bestræbelser for at forbedre sindssygeværnet i Norge.

Efterfølgende analyseres i kapitel 3 den i 1837 nedsatte straffeanstaltskommission, der, helt i overensstemmelse med den internationalt blomstrende fængselsdiskurs, i sin over 700 sider lange indstilling i 1841 foreslog at opføre syv cellefængsler, hvor fangerne skulle afsone i fuldstændig isolation med forbillede i det såkaldte Pennsylvania-system. Stortinget bevilligede 1842 dog kun én anstalt, nemlig Botsfængslet ved Kristiania,